

První kroky na cestě za snem – československou nemocnicí v Bagdádu

Kateřina Bartošová, Miloslava Turková

Česká lékařka Vlasta Kálalová¹ (provdaná Di Lotti)² vybuďovala s nezměrným osobním nadšením a úsilím v Bagdádu (v oblasti sužované v posledních dvou desetiletích válečnými operacemi a v současnosti permanentním poválečným neklidem a opakovanými teroristickými útoky) první československou nemocnicí v Iráku, ve které po dobu několika roků na přelomu 20. a 30. let dvacátého století velmi úspěšně působila.³ Reprezentovala zde důstojně, odborně zdatně a s hrdotí nejen tehdejší československou medicínu, ale i svoji vlast – mladou Československou republiku. Cesta k tomuto úspěchu nebyla pro mladou ženu snadná a vyžadovala řadu přípravných kroků – odbornou způsobilost,⁴ jazykovou vybavenost⁵ a v neposlední řadě finanční prostředky.⁶ Všechny tyto okolnosti později V. Kála-

¹ MUDr. Vlasta Kálalová, dcera řídicího učitele Jana Václava Kálala, se narodila v Bernarticích (okres Písek) 26. 10. 1896. Její matka Anna Kálalová, rozená Fenclová svoji dceru za jejího působení v Bagdádu navštívila a vzpomínky na tuto cestu písemně zaznamenala. *Srv. Bartošová, K. – Turková, M.: Vzpomínky na cestu z Čech do Bagdádu, Lidé města 8, 2002, s. 105–112.*

² V Iráku se Vlasta Kálalová seznámila se svým budoucím manželem Italem Giorgiem (Jiřím) Silviem Di Lotti a v roce 1927 se vdala. V roce 1928 se narodil syn Radbor a v roce 1931 dcera Drahomila.

³ Velmi úspěšná byla nejen jako praktická lékařka, když se jí jako ženě podařilo získat řadu místních pacientů a především pacientek, ale i jako badatelka v oblasti tropických chorob. Kromě toho shromáždila ve spolupráci s Národním muzeem rozsáhlou sbírku hmyzu.

⁴ Vlasta Kálalová promovala na Karlově univerzitě v roce 1922 a už v době studií se zajímala o parazitologii, později po promoci sbírala praktické zkušenosti, zejména chirurgické.

⁵ Po stránce jazykové měla Vlasta Kálalová ty nejlepší předpoklady pro úspěch – výrazné jazykové nadání se projevilo nejen znalostí základních světových jazyků, ale ještě před odjezdem zvládla turečtinu, arabštinu a perštinu.

⁶ Vlasta Kálalová šetřila dlouhá léta a do doby před odjezdem měla vlastní prostředky ve výši 85 tisíc a uvědomovala si, že peněz bude potřebovat mnoho. Situaci reflektovala v zápise v deníku 8. ledna 1924 těmito slovy: „Mám jen 85 tisíc. Ale mám vůli a dovedu se uskrovnit a šetřit. Kdybych nebyla vytrvale šetřila od první kondice na smíchovském

lová-Di Lotti zaznamenala v rukopisu vzpomínek,⁷ který nazvala „Přes Bospor k Tigridu“. Vycházela přitom ze svého vlastního deníku,⁸ který si začala psát ještě před ukončením studia – v době, kdy její představa o cestě na Blízký východ představovala spíše jenom krásný vzdálený sen. Její vlastní slova, postřehy a komentáře v následujících úryvcích – vybrané z první části rozsáhlého rukopisu – výstižně dokumentují silnou osobnost autorky a její pohled na období před vlastní cestou na Blízký východ i na samotnou cestu a první kroky na asijském kontinentu. Osobité autorčiny formulace nám přibližují dobovou atmosféru všedních i svátečních dnů při pobytu v Cařihradu, praxi v tureckých zdravotnických zařízeních jako předstupeň pozdějšího bagdadského působení a v neposlední řadě dramatickou cestu do Bagdádu.

Následující výběr úryvků z rukopisných vzpomínek sleduje základní posloupnost jednotlivých kroků, které lékařka Vlasta Kálalová musela vykonat v rámci první fáze cesty za svým snem – lékařským působením v Iráku. Jednotlivé úryvky nejsou upraveny podle současných pravidel českého pravopisu a představují přesný přepis dílčích částí původního rukopisu.

Lékařství mne dávno přitahovalo. Když jsem byla ve třinácti letech při školní úloze nucena uvažovati o volbě povolání, uvedla jsem přání, studovat medicínu. Chodila jsem tehdy do třetího ročníku vídeňské měšťanky. Nelíbil se mi cizí vyučovací jazyk, ani město. Jedinou útěchou a vzpruhou ve chvílích trudnomyslnosti mi býval sebraný svazek Karla Havlíčka Borovského, který mě provázel z domova... Později, když už jsem byla na střední škole, radil tatínkovi jeho redakční spolupracovník, nadějkovský lékař dr. Blabol, aby mě dal na vídeňskou exportní akademii. „Kdyby byla mužem, mohl by z ní být námořní lékař,“ říkal, „takhle je pro medicínu škoda jejího jazykového nadání.“ Mě však nelákal ani obchod, ani Vídeň. Rozhodla jsem se pro lékařství a tropickou pathologii, aby

lyceu a pak neustále po všechna léta universitní, neměla bych nic. Útraty, které druzí považovali za nezbytnou nutnost, jsem si odepřela a nechávala stranou každou korunu. Brzo každá nová desetikoruna mi dávala naději, že budu moci uskutečnit výpravu do dalekého působiště. Ovšem můj majetek je asi směšně malý proti tomu, co budu muset zařídít.“ Podle informace tradované v rodině K. Bartošové měla dr. Kálalová dále k dispozici finanční půjčku presidenta T. G. Masaryka, kterou v plně výši 80 tisíc korun do jednoho roku splatila

⁷ Rukopis vzpomínek představuje číslovaný strojpis, jehož první část má rozsah přes 150 stran.

⁸ Pasáže převzaté z deníku jsou v rukopise vzpomínek uvedeny vždy s konkrétním datem.

Obr. 1: Vlasta Kálalová v roce 1920. Archiv Kateřiny Bartořové.

ani mé jazykové znalosti nepřiřly národně na zmar... Národně státní osvobození mělo vliv i na má dotud nejasná rozhodování. V samostatném státě nutno budovat, řekla jsem si. V malé zemi úsporně, počínajíc prací jedinců. Nebylo by badatelským přepychem, abych se v této době věnovala jen tropickým nemocím? S celonárodního stanoviska mi připadalo potřebnějším, opatřit napřed základ pro kontinuitu praktického studia cizokrajných chorob. Naši příslušníci se vrátí churavi z tropů nebo subtropických krajín. A na žádné z našich čtyř lékařských fakult není dosud stolice pro tropické nemoci. I kdyby ji zřídili, nemá v oněch pásmech zatím vlastního studijního a badatelského ústavu. Nemohla bych přispět k jeho založení? K tomuto cíli začala pak směřovat všechna má další příprava...⁹

V Brně 20. června 1924¹⁰

Na dnešek jsem byla pozvána na oběd k dr. A. G. Masarykové na židlochovický zámek. President republiky koná zájezd po jižní Moravě. Navštívil brněnské vysoké školy. V jednu hodinu se zastavila paní doktorka pro mne na chirurgické klinice. Její tajemnice, Kýra Klínderová, která mě zná, vyprávěla jí i panu presi-

⁹ Rukopis vzpomínek – s. 3–4.

¹⁰ Tímto způsobem jsou označeny pasáže převzaté z autorčina deníku.

dentovi o mém plánu. „Mám referovat otcí o podrobnostech,“ pravila mi při jízdě dr. Masaryková. „Nedostanete-li stipendium od ministerstva, dá vám je sám ze svého fondu.“ Byla bych mohla kdy doufat, že hlava republiky, přetížená tolika velkými problémy a starostmi, by mohla mít pochopení pro lékařský podnik? Jaká úleva! Nestojí již za mnou jako stín výčitka brněnského profesora zdravotnictví, že to, co podnikám, je hození lidských sil přes palubu a ze stanoviska národního věc hodná zavržení. Porozuměním presidentovým se mi najednou dostává takové posily, že jakákoliv finanční pomoc by byla proti tomu nepatrnou.¹¹

V Bernarticích 14. září 1924

Zítř ráno, odjíždím z domova. Napřed do Topolčianek, pak z Prahy do Cařihradu. Loučím se snad s otcovským domem navždy?¹²

V Praze 20. září 1924

Byla jsem čtyři dny hostem dr. A. G. Masarykové a presidenta republiky na zámku topolčianském. Po příjezdu – dojela jsem se soumrakem – mi oznámili, že po večeri mě očekává paní doktorka ve své ložnici. Potěšilo mě takové neformální přijetí. Už jednou jsem s ní bydlila pod jednou střechou. V roce 1919 na Podkarpatské Rusi. ... V Užhorodě se mě snažila dr. Masaryková povzbudit k sociální práci a odvrátit mě od osobních orientálních zálib. Je po pěti letech věru velkomyslná, nezazlívá-li mi, že jsem setrvala ve svém směru, ba je dokonce ochotna mi přispět. Po osmé hodině jsem vyšla z bytu, mě vykázaného, na arkádovou pavlač zámku. Nad nádvořím svítily hvězdy. Nedaleko rohu byly hostitelčiny dveře. Zaklepala jsem. Dr. Masaryková mi přišla sama vstříc a vedla mě ke křbů v rohu pokoje. Tu jsem ztrnula nad svou hlasitou řečí: v křesle u plápolajícího ohně seděl bez pohnutí, zamýšleně pan president. Nezabíval mě rozpaky. Zůstal sedět mlčky dál. Nepodal mi ruku. Vážná tvář se znovu zahleděla do ohně. Bylo mi krušno odpovídat na otázky dr. Masarykové, mluvit před mlčícím soudcem. Připadalo mi, že jej obestírá nesmírný smutek. Před nezvyklým mlčením se zdála všechna slova hloupým, zbytečným žvaněním. Ale nebylo vyhnutí. Musela jsem odpovídat. Vypravovat o rodině, o otcí... o klinice, studiích. ... Po deváté hodině pan president vstal a přistoupil k hodinám na křbů. Opřel se loktem o římsu, chvíli naslouchal stoje. Pak pečlivě natáhl hodiny, jako činíval doma náš otec. Druhý den odpoledne mne zavolal od společnosti... Vyptal se na mou přípravu lékařskou. Které jazyky znám. „To je dobré“ řekl. „Mám šedesát tisíc na zařízení, dvacet pět tisíc na cestu.“ „Ty si schovejte. Budete je potřebovat. Vyhleďte v Praze

¹¹ Rukopis vzpomínek – s. 9

¹² Tamtéž s. 10.

Obr. 2: MUDr. Vlasta Káralová s prezidentem T. G. Masarykem. Archiv Kateřiny Bartošové.

mého právního zástupce. Pamatujte si: dok-tor Ka-rel Str-nad. Má příkaz k úhradě výloh vaší cesty. Teď vám dá dva tisíce a napíšete mu, když budete potřebovat. Budete si psát deník?“ Jak jsem byla ráda, že jsem už začala.¹³

Při své lékařské přípravě na budoucí úkoly jsem věnovala jen několik měsíců gynaekologii. Byla jsem si vědoma, že má zkušenost v tomto oboru by měla být větší. Čeká-li mě práce v krajinách, kde ženám nedovolují přísné zvyklosti svěřit se lékařům, pak je jisté, že lékařka se nebude moci omezit na žádný výlučný léčebný úsek, nýbrž musí co nejlépe ovládat všeobecnou therapeutiku, tak zvláště též ženské choroby a porodnictví. Proto jsem se rozhodla, že se zdržím několik měsíců na universitě cařihradské, kde působil znamenitý gynaekolog a porodník Besím Omer paša. Na jeho klinice jsem chtěla pokračovat v odborném výcviku a zároveň využít pobytu v tureckém městě k jazykovému zdokonalení. Doufala jsem také, že se v něm budu moci nějakým spojovacím způsobem přiblížit světu budoucímu působišti. Zvolila jsem pro ně již definitivně Bagdad, hlavní město království Irackého. Zdálo se mi, že by mohlo být vhodným střediskem pro epidemiologická studia, jimž měl příští ústav časem sloužit. Ve styku s nemocnými bych sama zatím mohla jazykově obstát, neboť arabština, turečtina a perština jsou v Mezopotamii hlavními jazyky lidovými. A jako žena budu snad moci vzhledem k potřebě obyvatelstva dosáti povolení k výkonu lékařské praxe a k založení léčebného ústavu.¹⁴

¹³ Tamtéž s. 10–12.

¹⁴ Tamtéž. s.14.

Osmého října¹⁵ minula naše loď za ranního šera poslední thrácké předhoří. Projela kolem severního bosporského majáku a kolem temných ostrovních útesů. Vida místa, kudy si podle argonautské báje razil cestu Iáson. Vjíždíme do Cařihradské úžiny. Její vstup tvoří strmé skály. Přibližujeme se zříceninám byzantských pevností. Mezi nimi býval asijský břeh spjat řetězem s evropským. Kolem malebných osad zasazených do zeleného rámce lesnatých strání, kolem letohrádků a stulených rybářských vesnic se blíží loď Dábelskému proudu, nejužšímu místu Bosporu. Než se nadějeme, vynořila se z mlžného závoje první cařihradská mešita a už se nám otvírá pohled na dvoutisíciletou východoevropskou metropoli. Přistáváme u Galatského nábřeží.¹⁶

Evropská vyslanectví a konzuláty, jejich úřednictvo, zámožní evropští starousedlíci a téměř všichni cizinci bydlí v Péře. „Daleko.“ Totiž daleko od původního starého města a od Zlatého rohu, nad obchodní čtvrtí Galatou. Péra je svým rázem dokonale evropská, mezinárodní. Mně běželo o to, přiblížit se Asii. Proto jsem si již z Prahy vyjednala byt vtureckém Stambulu. ... Přímo uprostřed Stambulu, na jižním svahu jednoho z jeho sedmi pahorků, jsem našla uzoučký třípatrový domek syrského Araba Džordžiho Assáfa. Před lety bydlel u něho pražský orientalista prof. Tauer. V domě letitého pensisty jsem se mohla zdokonalit v mluvené arabštině – věc dosud pro mne v mé vlasti nedostupná.¹⁷

Ochotu československého zastupitelského úřadu mi otevřel doporučující list z kanceláře presidenta republiky... U ostatních krajanů, sdružených kolem legace, jsem se setkala vesměs s nedůvěrou k uskutečnění záměru, který mě přivedl. Měli nedůvěru k cizotě středního východu. Sami byli nespokojeni i s odlehlostí Cařihradu. Ač byli finančně zajištěni, život v orientálním prostředí se jim zdál tíživý.¹⁸

Československý vyslanec se vrátil z Ankary. Ujistil mě „poslušností k rozkazu pana presidenta“ – jakýpak rozkaz, řekla jsem si v duchu, oč je hlava státu člověcky dál, než vy byrokraté. „Ani vám, ani mě vůbec v ničem nerozkázala.“ Dr. Světlík¹⁹ zavolal Levantince Samana, legačního tlumočnicka a přečetl mu list osobního tajemníka presidenta republiky. Dragoman ruče prohlásil, že při žádosti o povolení pobytu v Cařihradě, bude lépe neříkat, kam jedu. Ochotně svolil, že

¹⁵ Jedná se o rok 1924.

¹⁶ Rukopis vzpomínky – s. 15–16.

¹⁷ Tamtéž s. 16–17.

¹⁸ Tamtéž s. 17–18.

¹⁹ Delegát dr. Světlík, tehdejší československý vyslanec v Turecku.

„vyběhá“ formality. Vyslanec slíbil, že jeho žena Australanka, pozve některý den na oběd profesora Besim Omera, na jehož klinice jsem si přála externovat. Na štěstí se obě jejich děti narodily právě pod jeho péčí v stambulské Kadrize. Má touha již nevypadala nespílitelná.²⁰

Československý delegát dodržel svůj slib. Paní Světlíková pozvala na oběd Besim Omera pašu s jeho dvěma klinickými asistenty a současně i vojenského přidělence britského vyslanectví s chotí. Slavný porodník posledních sultánek splnil ochotně mou žádost a dovolil mi potom externovat na své universitní klinice. Tím se k mé spokojenosti uskutečnil můj první cařihradský cíl.²¹

Za několik dní pozvali manželé Světlíkovi k obědu manželský pár, který byl oddán v Bagdadě, britského ředitele Ottomanské banky a jeho australskou rusovlásku, a tajemníka britského vyslanectví s dopisovatelem Timesů. Hostitelka mě posadila vedle bankovního ředitele. Mr. Reid býval v Egyptě a po válce vedl bagdadskou odbočku Ottomanské banky. Mohl uspokojit mé dotazy po bagdadských nemocnicích. „Jsem na cestě do Bagdadu“ „Chcete tam dělat lékařskou praxi?“ „Nic by mě víc netěšilo, než kdyby mě mohli potřebovat. Irák i Arabové mě zajímají. Zabývala jsem se při své disertaci bagdadským středověkým lékařem ar-Rázím“. „Ředitel Královské nemocnice v Bagdadě je můj dobrý přítel“. „Nebyl byste tak laskav a nedal mi pro něho dopis?“ Mr. Reid udělal víc, než oč jsem ho požádala. Navrhl, abych mu napsala list, který se svou přímluvou odešle dr. Dunlopovi. Soudil, že by mohlo být pro mne v nemocnici místo, zvláště kdybych byla ochotna jít do Basry. Rád vzpomínal na Irák. V Bagdadu se mu velmi líbilo. ... Byla jsem mu nesmírně vděčná. První Angličan s bagdadskou minulostí se choval lidsky a vyšel vstříc snaze jinonárodního příslušníka. Byl ochotnější než jsem očekávala.... Ale jak bude s úřady a lékaři?²²

Dr. Safie. Jméno znamená „čiročirá“. Toužila po akademické dráze a byla by zůstala v Německu, kde vystudovala. Otcovský přítel Besim Omer jí však připomněl povinnost, kterou má k domovu. Poslechla. Cařihradští lékaři se však energicky ohradili proti uznání jejího diplomu i proti jejímu usazení v rodném městě. Bylo jí krušno, dokud nepřekonalu stavovský odpor. Její byt a soukromá ordinace je nedaleko Vysoké porty. Černooká dokorka snědé pleti mě přijala hned napoprvé přátelsky, v přívětivé tváři srdečný smích. Diví se, že jsem se vypravila

20 Rukopis vzpomínek – s.21.

21 Tamtéž s. 41.

22 Tamtéž s.41–42.

Obr. 3: Před nadrazm bagdadsk dráhy v Haydar Paša (Cařhrad). Pristaviřte s nakladnm vlakem, 30. 11. 1924. Archiv Kateřiny Bartořov.

*do Turecka. A chci jet do Iraku? „Nejste přliř mla na takovou cestu? Osmadvacet let. Dej Buh, abyste se v orient nezklamala.“ Licila pak potřze sveho zařizování. „První a poslední, od nejmenřch ordinačních drobností ař k nabytku, nic není k dostání. Co d práce neř se seřene to nejnutnjř. Potom začne zas druh nesnáz. Lide neznj míry času. Řekne-li se, aby přiřli ve tyř, přijdou klidn v řest“.*²³

*Star nemocnice se jmenuje po srbsk princezně Roksan, kter se stala nejmiejř ženou nejvetřho z osmanských sultn. Patř k ustavm, které byly nov připojeny k universitě. Je pavilony tvoř uzavřen celek a zahrnují vřechny lekařsk obory. V dřevnch budovách je tu přimrne po třiceti liřkch, domky pro izolaci mají po pěti a nov chirurgick pavilon sedmdesát postelí. Je opatřen uř novodobými vymořenostmi a je proto chloubou nemocnice. M uřtredn topení, vanov koupelny, vřtahy osobn i mal pro jídlo a upotreben prádlo. Schodiřte a podlahy jsou z bílého mramoru, stny obkladny kachlíky. V přizem roentgen, laboratoře, museum, pokoje ořetřovatelek a skladiřte prádla, v prvním poschodí je chirurgick, v druhm gynekologick oddlen. Ob mají po dvou operačních snch. ...*²⁴

Navřtvila jsem paní Reidovou, abych j predala dopis pro Bagdad. Tak, jak navrhl jež manřel př seznámení na nařem vyslanectví, napsala jsem o svem dosa-

²³ Tamteř s. 67.

²⁴ Tamteř s. 73.

vadním studiu a práci. Ptala jsem se, jestli by nepotřebovala lékařku bagdadská nemocnice.²⁵ ... Paní Reidová mě hned zbavuje naděje na jakýkoliv kladný výsledek dobré vůle svého muže. Zná dobře bagdadské nemocniční poměry i tamější britské lékaře. Přišla do Iráku jako dobrovolná ošetrovatelka se zdravotní službou válečných australských oddílů. ... „V Bagdadu jsou spokojeni cizinci jen tehdy, jsou-li dost zámožní, aby si mohli zařídit život příjemně přes nepříjemnosti podnebí. Ten, jehož prostředky stačí tak právě na živobytí, si tam brzy zoufá.“ Pochybovala, že by bagdadská nemocnice mohla přijmout cizího státního příslušníka, když právě nedávno britská vláda omezila zdravotnické náklady na Mezopotamii. Vždyť i dosavadní vedoucí chirurg Královské nemocnice nyní přešel k Iránské petrolejové společnosti a přesídlil do Persie. Inu, Mr. Reid pošle můj dopis řediteli nemocnice, dr. Dunlopovi. A zatím mi bude velmi nepříjemně z vyhlídek, které mi vylíčila jeho žena.²⁶

Nejvýznamnější představitel turecké zdravotnické svěbytnosti, státní ústav pro výrobu sér, leží ve středu Stambulu. Zabývá se již od konce minulého století výrobou očkovacích látek. Dodává tureckým nemocnicím sera a vakcíny všeho druhu: protizáškrtové, protityfové, meningokové, úplavicové, morové, i proti cholěře. Jeho výroba byla v r. 1924 všestrannější než výroba Pasteurova pařížského ústavu. Polovinu tříposchodové budovy zaujímá oddělení chemické. Druhá polovina, serologická, vyrábí denně 20–30 litrů ochranných a očkovacích látek.²⁷

V nemocnici „muslimů z ciziny“ nedaleko Top kapu vedl bakteriologickou službu dr. Osman Šarafedýn. „Vy jste nacionalisté jako my“, začal, když jsme si byli představeni. „Nemohl jsem se u vás dorozumět ani francouzsky, ani německy. Projížděl jsem Československou republikou v roce 1922. Německy se mnou nechtěli mluvit a francouzsky neuměli. Začínal jsem přesto hovor raději francouzsky nebo několika bulharskými slovy, jež znám. Potom teprv mi odpověděli po německu“. Zato přednosta chirurgického oddělení „Operatérovy“ nemocnice neznal naší republiky, ačkoliv byl osm let asistentem v Hamburku. Když jsem mu při představování na jeho německofrancouzský dotaz odpověděla francouzsky, že jsem z Prahy, rozjel se hned horlivěji než říšský Němec. „Nu, pak musíte přirozeně umět německy! V Praze jste přece německy studovala!“ Když se dozvěděl o české universitě, nijak to na něho nezapůsobilo. „Na německé fakultě přece také studují čeští studenti, ne?“ V mladém lékařském dorostu svého oddělení vychovával

²⁵ Tamtéž s. 80.

²⁶ Tamtéž s. 81.

²⁷ Tamtéž s. 85–86

německému „tlaku na východ“ ochotného sluhu. Neužívali ani tureckého, ani mezinárodně-světového označování chorob a příznaků, nýbrž německého názvosloví! Jeho asistenti se chystali na cestu do Německa v důvěře, že tam se jim dostane vrcholné vědecké přípravy pro odbornou dráhu. Z této oblasti medicínsky maskované germánské invaze byl pro mne oddechem návrat do Chaseky, nemocnice čistě místní, která čerpá z vědeckých pramenů se světovou všestranností.²⁸

Architekt Cukr, spolupracovník prof. Hrozného na mezoasijských vykopávkách, zjistil na mou prosbu, jak je možno dostat se přes poušť do Bagdadu. Když se vrátil z Halepa, přivezl mi adresu garáže, která obstarávala automobilovou dopravu podél Eufratu za pouhou desetinu obnosu požadovaného britskou společností za jízdu přes Damašek. To bylo pro mne velmi povzbudivé. Ale prof. Hrozný, když jsme si byli představeni, se na mne podivně podíval. „Jak se můžete vydat na takovou cestu? Že vás rodiče pustili! Vždyť je vám sotva třiladvacet!“²⁹ Vrtěl hlavou. Já v duchu také vrtěla hlavou nad tím, jak si může představovat, že je u nás možno dokončit lékařské studium kolem dvaceti – měla jsem už od té doby za sebou tři leta nemocniční praxe – , ale stejně se mě jeho poznámka dotkla. Vždyť jsem schválně nosila delší sukně, než v jakých si tehdy líbovala moda, jen abych vypadala usedle.³⁰

Rozhodla jsem se, že se vydám na další cestu³¹ v časném jaře. Pro pouť jsem si chtěla ještě pořídít oblek, který by se hodil i k jízdě na koni. O mé ostatní šaty se dobře postarala má energická sestra, která pěstovala víc styky se švadlenami, než já. Pečlivá Milada! I do ciziny za mnou posílala oděv, šitý v Praze. Pro tentokrát jsem se však vydala osobně k Turkyni Nadžii,³² laborantce ze Skutari, abych zároveň poznala její krejčovskou dílnu. V pátek se v ústavní serologické laboratoři skutarského Binnárchane nepracovalo. Její jedinou zaměstnankyně se změnila v ten den ve svobodnou podnikatelku. Našla jsem ji v jednom z nových zděných domků staré stambulské čtvrti...Obdivovala jsem statečnou podnikavost té jednoduché dívky, jejíž houževnatoat vytvořila dílnu.... Zavolala ze sousední místnosti švadlenu a dala mi vzít míru. Thmočila jí má přání o zpracování látky... Byla jsem spokojena s oblekem, který mi zůstal jako upomínka na dílnu dvou

²⁸ Tamtéž s. 86–88.

²⁹ MUDr. Vlastě Kálalové bylo tehdy 28 let.

³⁰ Rukopis vzpomínek s. 97.

³¹ Tj. dále na východ směr Bagdad.

³² S touto ženou se V. Kálalová seznámila při práci v nemocnici a využila její nabídky, že si v její malé krejčovské dílně může nechat ušít šaty.

Obr. 4: Turkyně v anatólské vsi nedaleko Cařihradu – dřevěné domky podobné stambulským. Archiv Kateřiny Bartošové.

*tureckých dívek. Sloužil mi dlouhá léta na cestách k nemocným a jeho hráškově světlé sukno dosloužilo ještě v dětské proměně mé dceři, když začala chodit.*³³

*Cařihradský otec přenechával výchovu výlučně matce. Sám jen přijímal nebo káral výsledky ženina úsilí. Zdržoval se ostatně doma málo. Odcházel ráno a vracel se večer. V poledne mu bylo snazší najíst se v nejbližším hostinci nebo u sousedního hokynáře. Odpoledne se zastavil na cestě domů v kavárně, dodržoval –li abstinenci islámu, nebo v pivnici, jestli už na zákazy korámu nedbal. Kavárna bývá blízko mešity, proto je tam dobře slyšet ezán, pozvání k modlitbě při západu slunce. A muezzinova výzva zpravidla zakončuje podvečerní besedy. Věřící zajde z kavárny do mešity nebo jde přímo domů, k modlitbě i k večeři.*³⁴ *Kavárna je otevřeným společenským střediskem každé čtvrti. Je vždy tak blízko, že si tam může hlava rodiny zaskočit v bačkorách na černou kávu a vodní dýmku kdykoli večer. Kouří tam a popíjejí v přátelských kroužcích vždy tíž místní hosté. Mladí lidé poslouchají zkušenosti starých. Vzdálené krajiny, líčení způsobu života a práce bývá nejživějším předmětem zájmu.... Tento způsob života činí Turka doma vzácným. Jeho si mají děti vážit a mít z něho strach...*³⁵

Je poslední den roku. Paní Šefika přichystala k u b b e , arabské knedlíky.

³³ Rukopis vzpomínek s. 97–98.

³⁴ Tamtéž s. 102.

³⁵ Tamtéž s. 103.

Národní jídlo z uknětených krupek, plněné směsí kořeněného sekaného masa, ořechů, mandlí a pistácií. Říká se o nich: „Kubbe kubbetná, hije rabbetná, lau lá kubbetná, lakunná mutná – knedlík, náš knedlík nás odchoval, nebýt knedlíku, věru jsme pomřeli. Assáfovi měli radost, že jsem znala pořekadlo. Prof. Dvořák je citovával svým žákům. Ale skutečné kubbe jsem teď viděla poprvé.³⁶ ... Assáfovi zakončili starý rok večerí se znamenitými arabskými plněnými knedlíky, jogurtem a vínem. Nový rok uvítali přípitky nad koláčem svatého Vasila, při ovoci a při synově hře na kytaru. Jejich snacha je Řekyně, proto zachovává své národní zvyky a v koláči je peněz pro štěstí. Arabská rodina rozzářila tváře do úsměvu, jakmile se ručičky na hodinách dostaly k dvanácté. „Kul ám ua entum sálímín – celý rok a vy zdraví“ přejí si navzájem.³⁷

Koncem ledna mi předalo vyslanectví dopis pana Reida s odpovědí bagdadské Královské nemocnice. Dr. Dunlop sděloval svému příteli, že o mně promluvil s generálním inspektorem iracké zdravotní služby. Měl ovšem předem málo naděje na úspěch. Vždyť právě teď mají nejvíc starostí se zmenšováním počtu zaměstnanců! Tudíž bylo přirozené, že inspektor prohlásil za vyloučeno, přijmout někoho nového! Mezi propuštěnými je také britská lékařka, která působila v Basře. „Zbývá soukromá praxe,“ psal dr. Dunlop. „Tu bych nikterak nedoporučoval doktorce zkusit tuto zemi, není-li připravena, že rok nebo dva nebude mít téměř žádných nemocných. Před třemi měsíci se usídlila v Bagdadě francouzská lékařka. Byla by ráda získala státní místo, ale nepodařilo se jí to. Pokud jsem mohl zjistit nemá soukromě mnoho práce.“ Dopis mě celkem potěšil. Bylo z něho zřejmé, že se cizinec může v Iráku usadit, že se mu ze strany státu nekladou ani takové překážky, jako v Turecku.³⁸

V neděli dopoledne zaklepala na dvěře paní, která bydlela v přízemí. „Někdo se po vás ptá“. Podala mi navštívenku. „Zija bej Halebí“ stálo na ní. Zija znamená světlo. Neznám nikoho z Halebu, tím méně tohoto občana. Vyjdu z pokoje. Po schodech vystupuje veliký muž, tak vysoký, že se téměř dotýká šedinami stropu. Má ušlechtilou krásnou tvář. Mluví spisovnou arabštinou. Ještě je na schodech, už se omlouvá. Hned před deseti dny mu sestra tlumočila mé přání. Byl by dávno přišel, ale ležel, jakási chřipka... Bratr neznámé paní...³⁹ Nemohu očím věřit.

³⁶ Tamtéž s. 104.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž s. 112–113.

³⁹ S touto do té doby neznámou ženou se V. Kálalová při náhodném setkání při společenském rozhovoru bavila o svých plánech cesty do Bagdadu a žena nezávazně slíbila, že za ní pošle bratra, který Bagdad zná.

Splnila slib... „Slyším, že jste v Cařihradě už čtyři měsíce. V Bagdadě byste měla za tu dobu spoustu přátel, upřímných přátel. V Istanbulu jich nemůžete tolik poznat ani za rok. Než odjedete, dám vám dopis k právnímu zástupci své mladší sestry. Jmenuje se Mustáfa Kámil, stará se o sestřiny pozemky. Jméno vystihuje povahu. Uvidíte. Je to opravdu dokonalý člověk. Radžlun kámilun!“ „Jste neobyčejně laskav, vy i vaše sestra.“ ... „Oh, já bych se nejraději vypravil sám do míst, kam jedete! Arabové jsou srdeční. Až spatříte jejich kraje, nebude se vám chtít je opustit! Bagdád – toť sitt el – bilád! Paní měšť! Není nic krásnějšího než vlahé večery u Tigridu, pod hvězdnatým nebem. Světla se zrcadlí třpytnými pruhy ve vlnách řeky, hudba se mísí v šum vody a palem, město odpočívá v chladu večera. Krásné město, krásné... Zija bej je majorem ve výslužbě. Skončí-li prý soudní řízení, které ho drží v Cařihradě, vydá se sám také na jaře na cestu. „Bgdád, sitt-el-bilád“, říká znovu s očima upřenýma do dálky. Slíbil připravit dopis pro Mustafu Kámila, napsal mi adresu Kadrie chanum a rozloučil se.⁴⁰

Dr. Světlík, mimořádný čs. pověřenec se chystal opustit Cařihrad. Nadále měly být udržovány s tureckou republikou pravidelné diplomatické styky. Prof. Besím Omer uspořádal čaj na rozloučenou s manžely Světlíkovými. Pozval také cařihradského starostu, ředitele muzea starožitností a jiné význačné osobnosti. Byla to jedna z mála příležitostí přímého společenského styku turecko-československého. Vzájemné vztahy obou států se ve dvacátých letech nerozvíjely nijak slibně. Na poli kulturním nebyly téměř žádné. Obchodně-průmyslové styky byly ubohé. Místa odborných poradců, jež Turecko po první světové válce obsazovalo, získávali pro náš naprostý nezájem Němci a Maďaři. Některé československé továrny, jež vyslaly do Cařihradu stálého zástupce, zvolily pro tento účel muže, neznalého turečtiny. Je možno se divit jeho neúspěchu v získávání zakázek? V sultánském Turecku zastávali Slováci a Češi úřední místa bankovní a obchodní. Byli však považováni za Uhry a Rakušany. V Turecké republice se zatím neuplatnili jako Čechoslováci a nenavázali hospodářských vztahů se svým národním státem.⁴¹

Prvního března⁴² jsem odjela z Cařihradu. ... Nádraží v Haidar Paša. Poslední stisky rukou...Úsměvné tváře milých přátel a kynoucí ruce. Už je není vidět. Také město se stává pouhým oblakem, který mizí na obzoru. Jedinou skutečností jsou pole a pastviny Anatolie, turecké země, jež ve svém jméně uchovává řecké

⁴⁰ Rukopis vzpomínek s. 113–114.

⁴¹ Tamtéž s. 114–115.

⁴² Roku 1925.

označení východu slunce. Horské kotliny se ztrácejí v modrých stínech mezi růžově nadechnutými stráněmi. Bezlisté větve platanů ovíví břechtan. Spleť křovin a jemlím ověšených korun ohlašuje blízkost osad, požehnaných meruňkovými sady. A tu už se valí hlinitá voda divoké Sakarye v prudkých vírech mezi kameny skalnatých břehů. Řeka, jež odnášela krev a stony opojných tureckých vítězství. Její malebná divokost je zachycena i na současných tureckých známkách.⁴³

V poledne 3. března dojel vlak do Adany. Jsem nemile překvapena, že tu není rychlík na Haleb. V Cařihradě mne ujistili přímým spojením. Zatím vlak do Syrie jezdí jen dvakrát týdně... Najednou se však stalo spojení se Syrií naprosto nejistým. Hrozí válka s Kurdistanem! V okolí Diarbekiru vypuklo povstání. Počínaje zítřkem bude doprava na tureckých železnicích vyhrazena jen vojsku. Po svém příjezdu jsem dala hotelierovi cestovní pas pro policejní přihlášku. Poslali ho na komisařství. Následující dny jsem se oň marně hlásila. Poslové se vraceli s prázdnou. V pátek připomněla policie, že neúřaduje a vzkázala, abych si proň přišla v sobotu. V sobotu ráno však odjížděl do Syrie poslední občanský vlak před zahájením vojenských operací proti Kurdům! Požádala jsem hotelového sluhu, aby mne doprovodil na k a r a k o l přesto, že je pátek... Za stolem seděl hubený snědý muž. A vida, tamhle je i šedý československý pas. Omlouvám se za rušení pátečního klidu té nehybné, podezřívavé tváři, dřív než dá průchod své nelibosti. Úsečně a nevládně začal nedůvěřivý výslech. Ve vzduchu je válečná výprava, a tahle šedivá knížka chce cestovat do Bagdadu. Položil na ni ruku, Jako by chtěl zdůraznit: nedám! ... „Pro všechny druhy lékařského studia je nejlepší Cařihrad“, míní můj vyslýchatel. Pověděla jsem o svém pobytu na stambulských klinikách. Vstal už beze slova a odešel k řediteli pro vízum. „Vlastně vám závidíme“, řekl, když vracel příkaz. „Mluvíte s námi naší řečí, my vaši nemůžeme.“⁴⁴

Na nádraží nás uvítala písková vánice... V oddělení se mnou jede Turkyně se dvěma dětmi a třináctiletou služebnou. Její muž, důstojník, je v sousedním voze. Občas jí posílá k posluze vojáka. Děti skotačí, chtějí to a ono. Matka jim však sama nic nepodá. Jen úsečně rozkazuje rozzcuchanému děvčátku – a to pro ustavičné obsluhování jiných nemá ani čas, upravit také sebe... Vichr ustal Nad písčitou rovinou Kilikie vzešel slunečný den. Tu a tam je už vidět ojedinelého oráče. Je sedmý březen. Následujícího rána je rychlík u cíle, ve severosyrském Halebu. H a l e b – město, jehož arabské jméno hlásá hojnost mléka. Starobylá křižovatka

⁴³ Rukopis vzpomínek s. 127.

⁴⁴ Tamtéž s. 129–131.

Obr. 5: Ulička z Velkého bazáru v Cařihradě (Stambul). Archiv Kateřiny Bartošové.

obchodních cest, město pevných kamenných domů. Po věky táhly tudy karavany od Středozevního moře do Mezopotamie a od Egypta k Anatolii. Mísila se plemena, národy si tu předávaly svá náboženství i své výrobky.⁴⁵

Konečně byla fordka připravena k odjezdu.⁴⁶ ... Na prvním rozcestí za městem je však celní a pasová prohlídka... Za chvíli se vrací řidič ze strážnice s dotazem: pasová kontrola nerozumí, jaký poddaný je Čechoslovák. „Žádný poddaný. Svobodný příslušník vlastního státu.“ Trvám všude jen na jméně obou státních národů, bez podrobného vysvětlování zeměpisné polohy. Zejména se mi přiči vyslovovat milované jméno v souvislosti s bývalou monarchií. Neboť jsem už poznala, že její jméno, jednou vysloveno, úplně zahladí naši státní individualitu. Čechy a Slováky neznají, Austrii ano. Každý si pak zjednoduší neznámé známým. V halepském hotelu, kde bydlíval prof. Hrozný, ho označovali za rakouského archeologa... Vrátili nám cestovní průkazky... Brzo odbočí fordka s výborně

⁴⁵ Tamtéž s. 132–133.

⁴⁶ Majitel zdůvodňoval odkládání odjezdu nepříznivým počasím, ve skutečnosti čekal na další pasažéry.

halepské silnice... Míjíme několik vesnic s kupkovitými chatami z uplácené hlíny. Pak i ty přestanou a začne kamenitá pustá rovina, jen tu a tam zvlhčená do nízkých návrší. Řidič je zároveň majitelem našeho vozu. Jmenuje se Arsen... Před západem slunce jsme dojeli k široké stuze Eufratu... Jsme právě v místech, kde prastarý proud mění svůj jižní směr v jihovýchodní... Skoro v pravém úhlu se zde obrací ke krajům, kde se na jeho březích už po několik tisíciletí rozvíjely a stály složité civilizace. Arsen rozhodl, že budeme přenocovat v Meskene. Zastavil před dřevěnou boudou prodavače. Nablízku je několik kamenných chatrčí francouzské stráže. Moji spolucestující začali vařit čaj. Nedaleko se rozložilo stádo velbloudů, hlídané beduiny... Dřevěná bouda má vedle krámků jedinou místnost... Toť noclehárna eufratské stanice. ... Za úsvitu jsme vyjžděli z Meskene...⁴⁷

Odpoledne jsme dojeli do Dér ez-Zoru. Rádi bychom pokračovali v cestě, ale marně čekáme od půl třetí do pěti na pasové ověření. Celnice se nám neotevřela. Musíme v městečku přenocovat.⁴⁸ ... V Dér- ez-zoru se sbíhají dvě cesty: severní kurdistánská od Mosulu a středomezopotamská od Fellúdí. Řecký „Kraj mezi řekami“, Mezopotamie, označoval právě toto dvojí území. Název se časem rozšířil na celou zemi, takže zahrnul neprávem i přímoří. Naopak pak Angličané přenesli arabské jméno přímořské oblasti „Irák“, ve státním označení i na sever. Eufrat má v Dér- ez-zoru dvě ramena. Město se svými zahradami leží především na ostrově mezi nimi. Širší proud je překlenut mostem... Část francouzské posádky, africké oddíly, se právě převážejí na východní břeh. Výprava k hranicím vzbouřeného Kurdistanu... Celní formality dovolily nám opustit Dér- ez-Zor teprve druhého dne v devět hodin. Turecký obchodník tu byl u cíle své cesty, jeho místo ve voze zaujal Bagdadán...⁴⁹

Kamenitá syrská poušť není pro řidiče nijak příjemná. Minuli jsme už dvě automobilové kostry... Nepotkáváme už stád ani nomádů. Jen zřídka jede proti nám motorový vůz... V chvějícím vzduchu před námi se zrcadlí vodní hladiny. Jsou ty skvrny lodě nebo palmy? Závodňovací kola, či velbloudi a lidé? Po několika kilometrech voda i představa jakéhokoli života se stala přeludem. Klam fatamorgany se stěhuje o kus dál... V poledne jsme dojeli do Abú Kemálu, pohraniční stanice francouzského mandátního území. Velitel posádky právě odešel k obědu. Do dvou prý úřadovat nebude. Fordka stojí bezradně v prudkém slunci proti chatrčím z hlíny a rákosu... Což kdybychom použili francouzského dopo-

⁴⁷ Rukopis vzpomínek s. 135–137.

⁴⁸ Tamtéž s. 141.

⁴⁹ Tamtéž s. 142.

Obr. 6: Cařihrad – krámek žehliče fezů a fezníka. Archiv Kateřiny Bartošové.

ručení? Poslala jsem poručíkovi legační list. Byl ochotný podepsat doklady a vůz se rozjel k hranicím. Po dvouhodinové jízdě uvítal nás Irák v osobě dvou snědých Arabů jízdní strážce.⁵⁰

Na úsvitě 15. března jsme vyjeli z Hítu. Za dvě hodiny jsme dojeli ke spojnému bodu obou pouštních cest, do Rumády. Zase celnice. Potom však už poslední eufratský úsek. Byl pro nás zahalen pískovou žlutošedou fujavicí, která nepropuští slunce a nedovoluje rozhled. Naplňuje vzduch těžkým pachem prachu. Ústa i nos jsou ho plny, zuby skřípají písečnými zrny. Pokožka, skla brýlí, povrch automobilu. se v okamžiku pokryly šedou vrstvou. A d ž á d ž , prach řikají v Iráku svým moučným písečným mlhám a „jedovatým“ vánicím. Až do Fellúdzý, naši poslední zastávky na Eufratu, nás provázel adžádž. Sotva jsme však přešli fellúdzský most, zjasnila se rychle na druhém břehu prašná mlha. Fordka si oddechla. Tak dlouho zápolila s nesjízdnou pahorkatinou. Teď se s rozkoší rozběhla po rovině jako mlat.⁵¹

Okolo poledne se blížíme k irackému hlavnímu městu. Vzduch je svěží, slunce jasně svítí... Od Chyrského mostu vede asfaltová silnice kolem kolejí a výhybek západního nádraží... Než se mohu porozhlédnout, jsme u Tigridu. Dřevěné terasy kaváren shlížejí na řeku a pobřežní ruch. Vjíždíme kolem nich na člunový most.

⁵⁰ Tamtéž s. 143.

⁵¹ Tamtéž s. 151.

Džsr Maude. Odtud je teprve vlastně vidět město. Žlutavé a šedé cihlové domy s arkýři, a modrými nebo hnědými balkony a s plochými střechami vroubí širokou, klidnou, šedozelelou řeku. Koruny datlovníků a košatých tmavých nebuků zpestřují jednotvárnost šedého zdiva. Tyrkysové a žluté korunky minaretů odrážejí slunce nad šedí kopulí a střešních teras. ... Prkna na mostě chrastí, lanová skřípá. Blížíme se druhému břehu. Po nakloněné rovině posledního úseku vyjíždí vůz vzhůru, na pevnou půdu levého břehu. Zatočit doprava, na hlavní bagdadskou třídu. Zastavil před hotelem. Je neděle. Má cesta Praha – Cařihrad – Bagdad je u konce.⁵²

Po půl roce od doby, kdy se MUDr. Vlasta Kálalová rozloučila s domovem, s rodinou, rodným domem i prezidentem Masarykem, dospěla k vytčenému cíli. Patnáctého března roku 1925 dorazila do iráckého Bagdádu, který se stal na několik příštích let jejím novým domovem a hlavně pracovním působištěm. Čekala ji ještě řada problémů, obtíží a komplikací – nicméně první významný krok byl učiněn. Ocitla se uprostřed města Bagdádu a jeho obyvatel, z nichž se v budoucnu řada stala jak jejími pacienty, tak i dobrými přáteli.

⁵² Tamtéž s. 152–153.